

ZMÁK TAMÁS

Szabadkőműves kincs, ami nincs... A magyar szabadkőműves páholyok pénzügyi mozgástere (1895–1916)

A szabadkőművességgel kapcsolatban a mai napig számos legenda, anekdota, tévhit él a köztudatban, illetve a politikai életben. Az egyik ilyen elterjedt alapvetés a szövetségről, hogy országos vagy akár világszintű befolyásuk mesés gazdagságukból, a tagság felhalmozott tőkéjéből ered. Dolgozatomban a magyar szabadkőműves páholyok költségvetéseit, pénzügyi kereteit tekintem át a címben szereplő bő húszéves időszakban. A munka felvetése, hogy a hazai szabadkőművesség pénzügyi keretei erősen korlátozottak voltak. Az állítást korabeli források, pénzügyi kimutatások és a hazai szabadkőművesség által életre hívott alkotások példái támasztják alá.

Az első nagypáholy, a *Grand Lodge of England* 1717-ben jött létre, majd a 18–19. század során Európa és világszerte elterjedtté váltak a páholyok. Soraikban külföldön befolyásos, sokszor vagyonos arisztokratákat, politikusokat, hercegeket, protestáns egyházi vezetőket, uralkodókat, neves művészeket találunk. Olyan emblematikus személyeket például, mint II. Frigyes porosz király (1712–1786), III. Frigyes német császár (1831–1888), I. Vilmos német császár (1797–1888), I. Ferenc német-római császár (1708–1765), George Washington amerikai elnök (1732–1799),¹ VI. György brit király (1895–1952), Fülöp edinburgh-i herceg (1921–2021), Wolfgang Amadeus Mozart (1756–1791), Joseph Haydn (1732–1809).²

Magyarországon a 18. század végétől³ olyan neveket találhatunk a páholyok listáiban, mint gróf Széchenyi Ferenc, gróf Esterházy Károly, gróf Pálffy Károly, Batthyányiak, Bánffyok, Forgáchok, Bethlenek, Kemények, Prónayok. A sor hosszan folytatható,⁴ ráadásul a 19–20. század fordulóján a hazai páholyokban számos kereskedő, országgyűlési képviselő, bankár, mágnás is helyet foglalt.⁵ A külföldi és

¹ Az 1826-ban zászlót bontó Szabadkőműves-ellenes Párt (*Anti-Masonic Party*), többek között éppen egy elitellenes érzületet kívánt kifejezni a fiatal Amerikai Egyesült Államok társadalmában. Bővebben: PAÁR Ádám: „Az amerikai Szabadkőműves-ellenes Párt”, *Kommentár – közéleti és kulturális folyóirat*, 2022/4, 63–70.

² MENTOR: *A szabadkőművesség*, Budapest, Várnay és Fia, 1910, 27.

³ Az újabb kutatások szerint már a 18. század elején, Angliában felvételt nyert a szabadkőművességbe Esterházy Pál Antal herceg, Portugáliában pedig Mardel Károly építésszmérnök. PÉTER Róbert: „Az első magyar szabadkőművesek”, *Rubicon – történelmi magazin. Magyar szabadkőművesek*, XXX. évf., 2020/10, 10–11.

⁴ MENTOR: i. m. 42.

⁵ PALATINUS József: *A szabadkőművesség bűnei, A magyarországi szabadkőműves páholyok tagjainak névsora 1868-tól 1920-ig*, II. kötet, Budapest, Budai-Bernwallner József Kny, 1939, 3–386.

hazai patinás nevek, társadalmi pozíciók és szociális hálók akár számottevő páholyvagyonokra is engedhetnének következtetni.

A korabeli ár-érték kontextusa érdekében érdemes szemügyre venni a századfordulós pénzviszonyokat. A vas- és fémiparban, vendéglátásban, gépgyártásban dolgozók havonta átlagosan 40–200 koronát, míg az államigazgatásban dolgozók 600–1400 koronát kerestek meg 0,25 koronás kiló kenyérár és 1,5 koronás kiló marhahúsár mellett.⁶ Még érzékletesebb, ha korabeli újsághirdetéseket tekintünk át. Így például 1480 hold uradalmat a Szilágy megyei Tasnád-Szarvodon 400 000 koronáért lehetett megvenni;⁷ míg egy 200 000 koronányi vagyonnal rendelkező gyártulajdonos 40–50 000 koronás hozománnyal bíró leányt keresett magának házasság céljából.⁸

Termék, mennyiség	1900	1908	1914
búza, finomliszt (kg)	0,28	0,34	0,43
burgonya (kg)	0,07	0,1	0,14
nyers kávé (kg)	3,67	3,35	4
rizs (kg)	0,51	0,53	0,45
fűszerpaprika (kg)	1,65	2,65	4
kockacukor (kg)	0,97	0,89	0,82
marhahús pecsenyének (kg)	1,47	1,65	2
sertéshús (kg)	1,13	1,52	1,92
szalonna (kg)	1,26	1,34	1,6
tej (l)	0,19	0,22	0,28
vaj (kg)	2,09	2,77	3,6
kenyér (kg)	0,25	0,31	0,3
só (kg)	0,24	0,26	0,26
szappan (kg)	0,56	0,67	0,8
cigaretta (db)	n.a.	n.a.	0,03
kőszén (q)	2,99	4,04	3,96
hajvágás (db)	n. a.	n. a.	1,2
villamosjegy (db)	n. a.	n. a.	0,16

Termék- és szolgáltatásárak alakulása 1900 és 1914 között, koronában.

Forrás: OTPédia – A-tól pénzig

⁶ OTPÉDIA: *Korona: békeidők terméke, amit tönkretett a báború.*

⁷ [Apróhirdetések], *Budapesti Hírlap*, XX. évf., 1900/74, 18.

⁸ [Apróhirdetések], *Budapesti Hírlap*, XX. évf., 1900/76, 30.

Az 1868-as belügyminiszteri rendelet az addig Magyarországon többnyire illegálisan működő szabadkőművességet törvényessé tette. A jogi aktus révén szabaddá vált a páholyok alapítása. A tagság a korábbi évtizedekhez képest drasztikusan megnőtt, ami hosszú távon erodálni kezdte a páholyokhoz tartozás exkluzivitását. A vizsgált időszakban tehát a hazai páholyok személyi állományának társadalmi és foglalkozási összetétele jelentős átrendeződésen ment keresztül. Ezt a folyamatot 1974-es munkájában Ludwik Hass lengyel történész,⁹ 1987-es írásában pedig Gál Róbert Iván szociológus elemezte¹⁰ rendkívüli részletességgel. Feldolgozásait a következőkben összegezem. Az adatokból kiderül, hogy a magyar szabadkőművesek nagy része dolgozik, tehát nem tulajdonból élvez jövedelmet. Kétkezi dolgozó viszont csak elvétve van közöttük. 20-ból 19 szabadkőműves vagy szellemi munkát végez, vagy irányító, vagy tulajdonból él. Negyedük tulajdonos, háromnegyedük szaktudása révén jut jövedelemhez. A tagság 49,2%-a úgynevezett improduktív területen dolgozik, 2% mezőgazdaságban, 22,3% iparban, 21,3% kereskedelmi, pénzügyi területen. Gál a tulajdonos polgárságot, szabadfoglalkozású értelmiséget, magánszférában foglalkoztatott értelmiséget a polgári társadalomhoz sorolta, ami a tagság 72,4%-a. A földbirtokosok, állami és helyi közigazgatási dolgozók 12,8%-ot tettek ki. Ami tendenciózan látható: a tulajdonosi, hagyományos földbirtokosi rétegek arányának folytonos csökkenése, vele párhuzamosan a polgári értelmiség, hivatalnokcsoportok, de főleg az elemi iskolai tanítók és középiskolai tanárok részvételének állandó növekedése. A magyar szabadkőművesség társadalmi összetétele kezdett hasonlítani a radikális francia páholytípushoz, amely progresszivitásáról volt ismert, és egyre jobban eltávolodott a többségében konzervatív német szabadkőművességtől, ahol a hagyományos birtokos osztályok a teljes tagság több mint felét képviselték.

A szabadkőműves felavatasok száma a különböző periódusokban százalékosan kifejezve						
	–1885	1886–1895	1896–1905	1906–1914	1915–1918	Összesen
Tulajdonosok + alsó középosztály	44.5	35.9	25.1	22.9	15.4	27.5
polgári értelmiség	39.0	45.4	51.8	53.1	56.8	50.3
tanár + közigazgatási tisztviselő	15.9	17.6	22.0	22.6	27.2	21.2
Egyéb	0.6	1.0	1.1	1.4	0.6	1.1
Összesen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Forrás: GÁL Róbert Iván: A magyar szabadkőművesség társadalmi-foglalkozási összetétele a Monarchia idején, in LENGYEL György (szerk.): *Történeti szociológiai tanulmányok a 19–20. századi magyar társadalomról*, Budapest, Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem, Szociológia Tanszék, 1987, 39.

⁹ Ludwik HASS: „The socio-professional composition of Hungarian freemasonry (1868–1920)”, *Acta Poloniae Historica*, 1974/30, 71–101.

¹⁰ GÁL Róbert Iván: „A magyar szabadkőművesség társadalmi-foglalkozási összetétele a Monarchia idején”. In LENGYEL György (szerk.): *Történeti szociológiai tanulmányok a 19–20. századi magyar társadalomról*, Budapest, Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem, Szociológia Tanszék, 1987, 21–43.

A páholyok bevételi forrásai felajánlásokból származtak, melyeket az egyes alapokban, valamint az özvegyperselyben gyűjtöttek. Ilyen alapok voltak a páholyházépítési-alap, jótékonyági alap, gyermekmenhely-alap, nyugdíjalap, Szent János-alap stb.¹¹ A legfőbb bevételt azonban a tagdíj jelentette. Ezek az évek során folyamatosan csökkentek, hiszen a fluktuáció, a páholyokból való kilépés (fedeztetés), illetve a passzivitás, tehát a gyűlések és a páholyélet rendszeres elkerülése feltűnően gyakori jelenségnek számított a korszakban. Egyre több olyan személy nyert felvételt – amint fentebb láthattuk –, akiknek profán foglalkozásából származó bevételei nem tették lehetővé a rendszeres díjfizetést. Az egyszerre körülbelül 5000–7500 tagból¹² a Szövetség tanácsai jegyzőkönyvek tanulsága szerint például 1909-ben összesen 721 fő,¹³ míg 1911-ben már 784 fő¹⁴ kért és kapott páholya közbenjárása révén a Magyarországi Szimbolikus Nagypáholytól egy teljes évnyi mentességet a tagdíj kifizetése alól. Emellett tanítóknak alanyi jogon nem volt kötelező tagdíjat fizetni.¹⁵ Tanítók és hivatalnokok olyan kedvezményekhez is hozzájuthattak, mint a *Dél szabadkőművesi folyóirat* féláron való megvásárlása.¹⁶ A szabadkőművesség állománya éppen azokból a rétegekből, így tanítókból, középiskolai tanárokból bővült legdinamikusabban, akiknek alapvető egzisztenciális nehézségeik voltak.¹⁷ A gazdasági

¹¹ „Évi jelentés”. *Kelet*, VII. évf., 1895/3, 28.

¹² A létszám tekintetében nagy eltérések vannak a szakirodalomban és a forrásokban attól függően, hogy a Magyarországra bejegyzett német, szerb és horvát páholyokat is vagy csupán a magyarországi lakosokat számolják össze. L. NAGY Zsuzsa 13 ezer főt jelöl meg, de ez a hazai szabadkőművesség történelmi összlétszáma kell, legyen. Ld.: L. NAGY Zsuzsa: *Szabadkőművesek*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988, 56. Ablonczy Balázs és Hatos Pál 7500 fővel számoltak. Ld.: ABLONCZY Balázs: *Száz év múlva lejár? – Újabb Trianon-legendák*, Budapest, Jaffa Kiadó és Kereskedelmi Kft., 2022, 40; HATOS Pál: *Az elátkozott köztársaság*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2018, 158. A korabeli források jellemzően az 5000 fős létszámot fogadják el a hazai magyar anyanyelvű szabadkőművesek vonatkozásában. Tény ugyanakkor, hogy a fenti kedvezményben a német páholyok felterjesztett tagjai is részesültek.

¹³ MNL OL P 1083 Magyarországi Szimbolikus Nagypáholy (1886–1950) – I. sorozat – 3. tétel – Ülésjegyzőkönyvek – 1909. február 13., 12.

¹⁴ Uo. 1911. március 11., 10.

¹⁵ HASS: i. m. 95.

¹⁶ „Előfizetési díj: Egész évre...12 kor., Félévre...6 kor. Tanár és tanító ttv. [testvérek] az előfizetési díj felét fizetik.” *Dél szabadkőművesi folyóirat*, IV. évf., 1908/19–20, 1.

¹⁷ A tanítók és – a középiskola egyes fajtáiban, főreáliskolákban, polgári, kereskedelmi iskolákban oktató – tanárok pénzügyi helyzetének megoldatlansága a korszakban visszatérő kihívás és szociális konfliktusforrás volt a tanügyben. „A tanítói és tanári fizetés kérdése a modern közoktatás kezdetétől vörös fonalként húzódik végig neveléstörténetünkön. A népoktatási törvény jóformán csak a létminimumot szabta meg, s miközben sokak helyzetét valóban kedvezően befolyásolta, számos esetben lefelé nivellálást indított meg a korábbi, esetenként előnyösebb helyzethez képest. Ember János tanító már az 1880-as évek derekán kimutatta, hogy másfél évtized alatt a tanítói létminimum a törvényben megállapított alacsony értéknek éppen a duplájára szökkent. A nagy reményekkel várt 1893-as fizetésrendezés azonban ismét a korábbi határt jelölte küszöbértéknek. S úgyszintén csupán a pénzromlással való lépéstartást jelentette az 1907-es fizetésrendezés. Hasonló értékromlásnak volt kitéve a tanárok tanító kartársaikhoz viszonyítottan kétségtelenül kedvezőbb fizetése. Nem véletlen tehát, hogy a különböző szaklapokban, még a leglojálisabbakban is, egyre szaporodtak a pedagógustársadalom növekvő elégedetlenségéről tanúskodó panaszos levelek, egyesületi híradások és tiltakozások.

kataklizmára dr. Négyesy László, az Országos Középiskolai Tanáregyesület elnöke a Tisza István-féle *Magyar Figyelő*-ben hívta fel a figyelmet: „Az általános ok, amelyet minden tisztviselői ágazat egyaránt érez, az, hogy az élet rémes módon megdrágult. Az államra nézve is ez egy véget nem érő probléma. Mit tegyen alkalmazotainak érdekében, hogy létfenntartásukban a fedezet lépést tartson a szükségletekkel? Nem is a kultúra fejlődésével járó differenciáltabb, hanem az egészen elemi szükségletekkel. Hiszen nyerstermelő országunkban maguk a nyerstermények is rendkívül megdrágultak.”¹⁸

A jövedelmi alapok csökkenését egyes tagok maguk is észlelték, és nyilvánosságra bocsájtották önreflektív gondolataikat. Dr. Radványi Vilmos László szerkesztő, a Neuschloss, a régi hívek nevű páholyban 1908-ban többek között a következő kijelentéssel élt: „Mondanom sem kell egyébként, hogy a központi páholykincstár megvalósítását sürgető pénzügyi szaktekintélyeink többnyire azon páholyok körében találhatók, melyeknek mai kincstára üres.”¹⁹ „Nagy politikai harcokba bevenni akarni a magyar köművességet nagy politikusok nélkül, nagy pénzázdozatokkal járó mozgalmakra, például napilap alapítására, buzdítani, siralmas szegénységünk mellett, legalább is naiv dolog.”²⁰ – folytatta. A napilap alapításának ambíciója hosszú évekre kihívást jelentett a páholyoknak,²¹ amivel kapcsolatban a pozsonyi Testvériség páholy a következő megjegyzést tette: „I./ a szabadkőművesi eszmék képviselésére, terjesztésére, de a szabadkőművesi intézmény ellen intézett támadások kivédésére és visszautasítására mi sem lenne alkalmasabb, mint egy, a mi saját rendelkezésünkre álló külön sajtóorgánium. De sajnos, ezen leghatásosabb eszközt ez idő szerint meg nem teremthetjük, mivel hiányában vagyunk egy ilyen vállalkozás legfőbb és legelső kellékének: a pénznek!”²²

A korabeli kútfők az egyes alapok, így az özvegypersely bevételeinek csökkenésére is felhívták a figyelmet. Rau Gottlob részvénytársasági igazgató, a Haladás páholy tagja 1909-ben a Szövetségtanácsban „...jelenti, hogy a Nagypáholy özvegy perselyének oly csekély a bevétele, hogy abból a tt. [testvérek] özvegyeinek

Az egyleti életben 1910-től a szakmai tevékenységet szinte teljes mértékben háttérbe szorították a tarthatatlan gazdasági helyzettel foglalkozó és a fizetésrendezés különböző megoldásait sürgető viták, állásfoglalások és memorandumok.” KELEMEN Elemér: „A magyarországi pedagógusmozgalom radikalizálódása a 20. század első évtizedeiben”, *A tanító a történelem sodrában – Tanulmányok a magyar tanítóság 19–20. századi történetéből*, Pécs, Iskolakultúra, 2007, 119.

¹⁸ NÉGYESSY László: „A tanárkérdés”. *Magyar Figyelő*, I. évf., 1911/2, 341.

¹⁹ *Kelet*, XX., 1908/16, 373.

²⁰ Uo.

²¹ A szövetség hosszú éveken át igyekezett megteremteni az anyagi és strukturális háttérrel egy napilap életre hívásához, melyet végül az Eötvös páholy tudott megvalósítani a *Világ* képében. *A szabadkőműves szervezetek levéltára. Repertórium*. Összeállította: PATAKY Lajosné. Budapest, Művelődésügyi Minisztérium Levéltári Osztálya–Levéltárak Országos Központja, 1967, 95.

²² MNL OL P II 34 – D sorozat – 7. tétel – No. 39. Testvériség páholy – Pozsony (1870–1910), 90.

megállapított állandó segély összege nem fedezhető.”²³ Úgy tűnik, a helyzet 1911-re sem javult: „Az egyes páholyok özvegyperselyeinek egyesítését már többször indítványozták. Minthogy azonban az indítványozók rendesen olyan páholyok voltak, melyeknek özvegyperselye üres, vagy majdnem üres volt, természetes, hogy az ilyen indítványokat a jelentékenyebb tartalmú özvegyperselylyel rendelkező páholyok visszautasították.”²⁴ „A Nagypáholy évi jelentését kiegészítő zárszámadásokból sajnálattal állapítható meg az, hogy számos páholy ezen központi alapokhoz nem járul hozzá alkotmányszabta kötelessége szerint, így például 59 magyar páholy közül csak 25 járult hozzá a nagypáholy özvegyperselyéhez 1909-ben.”²⁵

Szépen summázza a fenti jelenségeket Bricht Lipót, a Budapesti Kereskedelmi Akadémia tanára a Prometheus páholyból, aki a szövetség központi költségvetését elemezte írásában: „...Nagypáholyunk az adott körülmények között példásan sáfárkodott, midőn kicsinyes pénzviszonyai mellett is 176.894 korona vagyont tudott összekuporgatni. Ennél fontosabb azonban az a másik tanulság, hogy ha szövetségünket a társadalmi átalakulás irányításában számottevő tényezővé akarjuk tenni, a középpontnak szinte nevetségesen szűk határok közé szorított pénzbeli eszközeiben segítenünk kell, mégpedig gyorsan és alaposan.”²⁶

A szabadkőművesség által támogatott egyesületek, intézmények tehát az eddig látott anyagi lehetőségek között kellett megtervezzék költségvetéseiket. A szabadkőművesség egyes csoportjai és személyei által kiemelten támogatott, radikális egyetemistákat tömörítő Galilei Kör részére a Szövetségtanács, illetve egyes páholyok eltérő mértékben, de igyekeztek pénzügyi támogatást is nyújtani. Egyes – főképpen Budapesten kívüli – páholyok esetében a világszemléleti távolságtartás is szerepet játszott abban, hogy kevésbé vagy egyáltalán nem dotálták a diákegyesületet. Ennek ellenére a radikálisabb budapesti páholyok is csak nagyon kis összegekkel – olykor semmivel sem – tudták támogatni a Galilei Kört, melynek 1910 és 1917 között összesen kevesebb mint 40 ezer koronát tudott folyósítani a szabadkőművesség.²⁷ A radikális tanítókat tömörítő Magyarországi Tanítók Szabad Egyesületének és lapjának, az *Uj Korszak*nak a támogatását a Könyves Kálmán páholy vállalta magára. Ennek finanszírozásával kapcsolatban már 1911 végére összegzést kellett Zigány Zoltán szerkesztőnek benyújtania a Könyves Kálmán páholy részére, mely összesen 10 040 korona hiányt mutatott ki.²⁸

²³ MNL OL P 1083 – Magyarországi Symbolikus Nagypáholy (1886–1950) – I. sorozat – 3. tétel – Ülésjegyzőkönyvek 1909. január 22., 10.

²⁴ *Kelet*, XXIII. évf., 1911/2, 43.

²⁵ Uo.

²⁶ BRICHT Lipót: „Szövetségünk anyagi ereje”. *Kelet*, XXI., 1909/7, 177.

²⁷ A közölt táblázatot Csunderlik Péter állította össze vonatkozó munkájában. Ld.: CSUNDERLIK Péter: *Radikálisok, szabadgondolkodók, ateisták. A Galilei Kör története*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2017, 133–134. A munka alapjául szolgáló források és kimutatások megtalálhatók: MNL OL P 1087 – Comenius páholy (1872–1919) – II. tétel – h. altétel – Galilei Kör (Egyetemisták szabadgondolkodók egyesülete) (1909–1916), 184–202.

²⁸ MNL OL P 1096 – Könyves Kálmán páholy – 12. tétel – 630.

Páholynév	Város	1911	1912	1913	1914/1915	1915/1916
Magyarországi Szimbolikus Nagypáholó	Budapest	-	-	-	-	100
Anonymus	Budapest	-	-	-	-	50
Archimedes	Budapest	100	100	200	100	-
Budapest	Budapest	-	-	-	30	100
Comenius	Budapest	2700	3500	5230	3100	3000
Deák Ferencz	Budapest	500	-	500	100	100
Demokratia	Budapest	500	-	100	100	200
Erzsébet	Budapest	-	-	50	-	-
Galilei	Budapest	300	500	500	-	-
Hajnal	Budapest	50	25	-	-	-
Haladás	Budapest	1000	1000	1000	1100	300
Humboldt	Budapest	100	100	100	100	-
Kazinczy	Budapest	100	-	-	-	-
Könyves Kálmán	Budapest	500	500	500	600	600
Madách	Budapest	150	50	50	100	-
Március	Budapest	100	200	-	100	-
Martinovics	Budapest	200	-	-	-	100
Neuschloss, a régi hívek	Budapest	-	-	100	-	-
Progressio	Budapest	-	-	-	20	-
Prometheus	Budapest	200	200	100	100	-
Reform	Budapest	-	100	100	100	-
Sas	Budapest	-	-	50	100	100
Akác	Gyöngyös	-	10	-	-	-
Alkotás	Szabadka	50	-	-	-	-
Árpád	Szeged	275	100	100	100	-
Aurora	Versec	76	50	50	50	-
Berzsenyi	Kaposvár	-	180	100	100	100
Dél	Lugos	100	-	-	-	-
Ébredés	Szombathely	-	-	20	20	-
Haladás	Debrecen	-	-	-	-	50
Honszeretet	Baja	50	50	50	-	-
Hunyadi	Déva	-	-	25	-	10
Irányi Dániel	Pécs	-	-	-	-	20

Páholynev	Város	1911	1912	1913	1914/1915	1915/1916
Jövendő	Zombor	-	-	50	50	50
Kőrösi Csoma Sándor	Debrecen	-	-	-	-	20
László király	Nagyvárad	-	-	25	50	-
Losonczy	Temesvár	-	-	50	25	-
Munka	Nagykanizsa	-	-	50	-	-
Órtűz	Palánka	-	-	-	-	10
Összetartás	Arad	50	-	-	-	50
Pannonia	Brassó	20	20	-	10	-
Philanthropia	Győr	30	30	30	50	50
Pro Libertate	Beregszáz	-	-	-	-	30
II. Rákóczi Ferenc	Dés	-	20	-	-	-
Rendületlenül	Újvidék	-	-	-	-	20
Resurrexit	Kassa	-	-	-	-	50
Sirius	Fiume	-	30	-	30	-
Schönwiesner János	Eperjes	-	5	-	-	-
Stella Orientalis	Pancsova	-	-	-	30	-
Szeged	Szeged	50	-	-	-	-
Szepes	Késmárk	-	-	-	-	20
Széchenyi	Sopron	50	-	50	50	-
Thököly Imre	Eperjes	- ²⁹	10	-	10	10
Türr István	Kispest	-	-	-	-	20
Világosság	Újpest	-	-	50	50	50
Vértés Manó	Beregszász	-	-	-	-	10
Zsilvölgy	Petrozsény	20	120	100	-	100
Összesen		7211	6900	9710	6375	5380

A Galilei Kör részére a páholyoktól befolyt adományok koronában megadva. Forrás: CSUNDERLIK Péter: *Radikálisok, szabadgondolkodók, ateisták. A Galilei Kör története*, 2017, 133–134.

²⁹ A Thököly páholy saját 1912. február 23-ai munkatáblája (jegyzőkönyve) szerint ez az adat hibásan lett felvéve a Comenius páholy vonatkozó lajstromába: „Páholyunk az idén is, mint már az elmúlt két esztendőben, 10 K-t küld a Comenius páholyoknak a Galilei Kör részére és felkéri kincstáros tv-t a pénz elküldésére és minthogy a múlt évi adományunk nincs felvéve a Comenius kimutatásába, kincstáros tv. ez iránt is kérdést intéz.” MNL OL P 1134 – D sorozat – 7. tétel – No. 40. Thököly Imre páholy – Eperjes (1907–1913), 94.

Szintén az oktatásügy tárgyköréhez tartoznak az egyes szabadoktatási intézmények is. Az 1893-ban megalapított Szabad Lyceumnak már 1898-ben 5000 hallgató volt jelen összesen 102 előadásán, 1899-ben már 142 előadást tartottak 9458 hallgatónak.³⁰ A kormány 1903-tól évi 1000 koronával segítette a munkát. Ez azonban olyan kevésnek bizonyult, hogy a Lyceum 1905-ös 4000 koronás éves deficitjét gróf Széchenyi Béla enyhítette 1000 koronával.³¹ A Budapesti Népoktatási Kör tanfolyamain 1871-től 1906-ig a kurzuslátogatók száma összesen 32449 fő volt. A Kör 1900-ban a kultuszminisztertől és kereskedelmi minisztertől 1000–1000, a fővárostól 800, biztosítótársaságoktól pedig 700 koronát kapott munkája folytatásához.³² Az 1903-ban létrehozott Erzsébet Népakadémia 1906-os költségvetési tervezete szerint 14899 korona költséggel és 10827 korona bevétellel kellett számoljanak, így 4072 korona hiányt tüntettek fel.³³ Aggasztó jelenségnek vélték, hogy a szűk anyagi keretek nem teszik lehetővé a növekvő érdeklődéssel való lépéstartást, illetve nincs helyiség sem, mely a közönséget kényelmesen be tudná fogadni.

Az 1914. június 28-ai szarajevói gyilkos merénylet, majd a kibontakozó háborús események a magyar szabadkőműves páholyvilágot is megrázták. A világháború okozta humanitárius válság okán a hazai szabadkőművesség is hamar cselekvésbe kezdett a maga eszköztárával. Karitatív tevékenységeinek kiemelkedő alkotásává váltak a vizsgált időszakban egyes hadikórházak, melyek közül az első a Magyarországi Symbolikus Nagypáholy Podmaniczky utcai palotájában kialakított betegellátó lett Budapesten. Bókay Árpád nagymester felhívásának eredményeként a páholyok nagy része, valamint számos civil adományokkal járult hozzá az ötvenágyas hadikórház létrehozásához. A Nagypáholy munkásságán felbuzdulva a többi páholy is belefogott az 1914-es év végén saját városaikban a maguk katonai ispotályainak a felállításába. Budapesten a Deák Ferenc páholy a Mexikói út 63., a Demokratia pedig a Sörház utca 3. szám alatt alakított ki százágyas ideiglenes hadikórházakat. A kisebb városokban szerte az országban hozott létre a szabadkőművesség hasonló méretű vagy kisebb betegellátókat a megsebesült honvédek számára. A rendelkezésre álló ismeretek szerint 1915 szeptemberéig, tehát a Nagypáholy kórházának bezárásáig, csak a Podmaniczky utcai hadikórházban 582 beteget ápoltak 17000 ápolási napon át. Az ennek fedezéséül szolgáló 85575 koronát a Nagypáholy maga állta.³⁴ A Bricht Lipót-féle kimutatás alapján tehát a Nagypáholy vagyonának közel felét emésztette fel ez az egy vállalkozás szűk egy év alatt.

A szabadkőművesek által hivatalosan kiadott indoklás szerint a hadikórház bezárására azért került sor 1915 második felében, mert a sebesültellátás feladatait át tudták

³⁰ *Kelet*, XI. évf., 1899/5, 143.

³¹ *Kelet*, XVII. évf., 1905/5, 159.

³² *Kelet*, XII. évf., 1900/6, 203–204.

³³ *Kelet*, XVIII. évf., 1906/5, 163.

³⁴ A témáról bővebben: ZMÁK Tamás: „»...szomorú vonatoknak érkezését várja a szfinksz...« – Szabadkőműves hadikórházak az első világháború idején Magyarországon”. In ZÁVODI Szilvia (szerk.): *Acta Musei Militaris In Hungaria. A Hadtörténeti Múzeum Értésítője* 23, Budapest, Hadtörténeti Múzeum, 2023, 189–211.

venni az időközben felépült hatalmas barakkórházak a frontvonalak közelében. Ez utóbbi nyilatkozat azonban ténszerűen nem igaz, hiszen az önkéntes betegápoló szervezeteknek csak Budapesten – még 1918-ban is – 32 különféle egészségügyi intézménye létezett. Erősen valószínű tehát, hogy a hazai szabadkőművesség anyagiilag nem bírta egy évnél tovább fedezni az intézmény ellátását, amit az is lehetetlenné tett, hogy a tagság közel háromnegyede – tehát, mint láttuk, éppen azok, akik a szövetség pénzügyi fenntartói voltak – ekkor már bevonult frontszolgálatra.³⁵

Szeretném röviden összegezni munkámat. A századfordulóra a szabadkőműves tagság jellemzően a középpolgárságból került ki, tanárok, tanítók, állami tisztségviselők, hivatalnokok, orvosok soraiból, így az állományból szinte eltűnt a földbirtokos, arisztokrata, nagytőkés réteg. A páholyok fő bevételi forrása a tagdíj volt, illetve egyéb alapítványi befizetések, egyéni felajánlások. A tagok meglehetősen különböző anyagi háttere és eltérő aktivitása a páholyéletben és -mozgalomban mérsékelt pénzügyi növekedést tett lehetővé. Egyes szabadkőművesek civil foglalkozása akár irigylésre méltó polgári életkörülményeket is lehetővé tudott tenni maguk és családjaik számára, országos szintű politikai, kulturális vállalkozások koncentrált finanszírozására azonban elégtelennek bizonyult. A hazai szabadkőművesség anyagi forrásai egyre inkább szűkültek, és a szövetség az elszegényedés jeleit mutatta. Pénzügyi alapjaik nem haladták meg egy átlagos polgári egyesület költségvetését, amely körülmény így az országos tanügyi mozgalmak, médiumaik, intézményeik támogatását is erősen korlátozta, olykor deficitessé tette, esetleg ellehetetlenítette. Mindent egybevetve, a magyar szabadkőműves páholyok pénzügyi mozgástere igencsak korlátozott volt a vizsgált időszakban.

Bibliográfia

- ABLONCZY B.: *Száz év múlva lejár? – Újabb Trianon-legendák*, Budapest, Jaffa Kiadó és Kereskedelmi Kft., 2022.
- CSUNDERLIK P.: *Radikálisok, szabadgondolkodók, ateisták. A Galilei Kör története*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2017.
- GÁL R. I.: „A magyar szabadkőművesség társadalmi-foglalkozási összetétele a Monarchia idején”. In LENGYEL György (szerk.): *Történeti szociológiai tanulmányok a 19–20. századi magyar társadalomról*, Budapest, Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem, Szociológia Tanszék, 1987, 30–43.
- L. HASS: „The socio-professional composition of Hungarian freemasonry (1868–1920)”. In *Acta Poloniae Historica*, 1974/30. 71–101.
- HATOS P.: *Az elátkozott köztársaság – Az 1918-as összeomlás és forradalom története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2018.

³⁵ BÓKAY Árpád: „...Magam is ámulok, hogy mindezt bírtuk és mindezt az eddigi arányokban folytatni is tudjuk, akkor, amikor tagjaink háromnegyed része a harctéren van és az áldozatok terhe teljesen az itthon maradt testvérek vállait nyomja...” *Kelet*, XXVIII. évf., 1916/5, 134.

- KELEMEN E.: *A tanító a történelem sodrában – Tanulmányok a magyar tanítóság 19–20. századi történetéből*, Pécs, Iskolakultúra, 2007.
- L. NAGY Zs.: *Szabadkőművesek*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988.
- Magyar Figyelő* hivatkozott részei
- MENTOR: *A szabadkőművesség*, Budapest, Várnay és Fia, 1910.
- OTPÉDIA: *Korona: békeidők terméke, amit tönkretett a háború*, otpedia.hu/egyszer-volt/penz-magyarul/korona-bekeidok-termeke-amit-tonkretett-a-haboru_2/
- PAJKOSSY G. (szerk.): *Magyarország története a 19. században. Szöveggyűjtemény*. Budapest, Osiris Kiadó, 2006.
- PAÁR Á.: „Az amerikai Szabadkőműves-ellenes Párt.” *Kommentár – közéleti és kulturális folyóirat*, 2022/4. 63–70.
- PALATINUS József: *A szabadkőművesség bűnei. A magyarországi szabadkőműves pábolyok tagjainak névsora 1868-tól 1920-ig*, II. kötet, Budapest, Budai-Bernwallner József Kny, 1939.
- PATAKY L. (összeáll.): *A szabadkőműves szervezetek levéltára. Repertórium*. Budapest, Művelődésügyi Minisztérium Levéltári Osztálya–Levéltárak Országos Központja, 1967.
- PÉTER R.: Az első magyar szabadkőművesek. In *Rubicon – történelmi magazin. Magyar szabadkőművesek*, 2020/10. 9–11.
- ZMÁK T.: „...szomorú vonatoknak érkezését várja a szfinksz...” – Szabadkőműves hadikórházak az első világháború idején Magyarországon. In ZÁVODI Sz. (szerk.): *Acta Musei Militaris In Hungaria. A Hadtörténeti Múzeum Értesítője* 23. Budapest, Hadtörténeti Múzeum, 2023, 189–211.

Rezümé

A szabadkőművességgel kapcsolatban a mai napig számos tévhit él a köztudatban. Az egyik ilyen – téves – alapvetés a szövetséggel összefüggésben, hogy befolyásuk részben mesés gazdagságukból ered. A hazai szabadkőművesség pénzügyi keretei azonban erősen korlátozottak voltak. A pábolyok legfőbb bevételi forrása a tagdíjakból származott. Az állomány nagy részének személyes bevételei – szerencsésebb esetben – tisztas középpolgári életet tudtak biztosítani családjaik számára, de ezen túlmutató tevékenységre szinte alkalmatlanok voltak. A szabadkőművesség által létrehozott szabadoktatási intézmények költségvetései szerények voltak és veszteségesek. Nehézségeket jelentett a pábolyoknak a radikális hallgatói és tanítói egyesületek anyagi támogatása. A Nagypáboly által 1914-ben létrehozott fővárosi hadikórház fenntartása szintén meghaladta a szövetség pénzügyi teljesítőképességét. A magyar szabadkőműves pábolyok tehát nem rendelkeztek számottevő vagyonnal, tevékenységük csak szerény tervezetekre szorítkozhatott szűk mozgástérrel.

Kulcsszavak: szabadkőművesség, pénzügyek, tévhit, Magyarországi Symbolikus Nagypáboly, hadikórház

Abstract

The Freemasons' Treasures That Never Were. The Financial Flexibility of Hungarian Masonic Lodges (1895–1916)

There are still many myths about Freemasonry. One such – mistaken – assumption about the federation is that their influence stems in part from their fabulous wealth. However, the financial possibilities of Freemasonry in Hungary were severely limited. The main source of income for lodges came from membership fees. The personal incomes of most of the staff were able, in more fortunate cases, to provide a decent middle-class living for their families. However, they were almost incapable of doing anything beyond that. The budgets of the free education institutions set up by Freemasonry were low and unprofitable. It was difficult for the lodges to support the radical student and teacher societies financially. The maintenance of the war hospital in the capital, established by the Grand Lodge in 1914, was also beyond the financial capacity of the federation. It can be stated, therefore, that Hungarian Freemasonry lodges did not have considerable wealth and their activities were limited to modest projects with a narrow margin of manoeuvre.

Keywords: Freemasonry, finances, myths, Symbolic Grand Lodge of Hungary, war hospital